

Arkeologisk utredning

Rydbo – Åkers Runö

Arkeologisk utredning för dubbelspår på Roslagsbanan, sträckan Rydbo – Åkers-Runö, Östra Ryds och Österåkers socknar, Österåkers kommun, Uppland.

Kjell Andersson

Rapport 2010:30

Arkeologisk utredning

Rydbo – Åkers-Runö

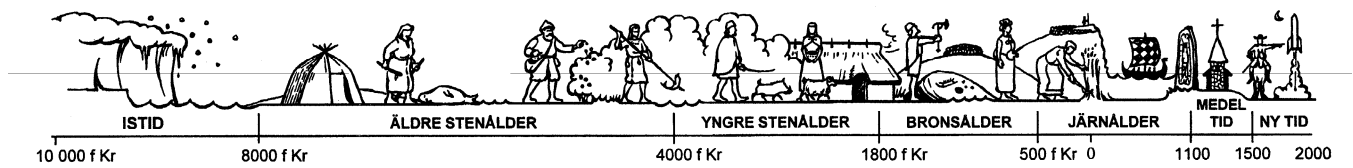
Arkeologisk utredning för dubbelspår på Roslagsbanan, sträckan Rydbo – Åkers-Runö, Östra Ryds och Österåkers socknar, Österåkers kommun, Uppland.

Kjell Andersson

Rapport 2010:30

Sickla Industriväg 5B, 131 54 NACKA
Tel vx 08-586 194 00, infö 08-586 194 01
Fax 08-32 32 72, E-post museet@stockholmslansmuseum.se

Tidsaxel: Mats Vänehem

© Stockholms läns museum
 Produktion: Stockholms läns museum

Allmänt kartmaterial: Lantmäteriverket. Medgivande 97.0133

Nacka 2010

Innehåll

Sammanfattning.....	7
Bakgrund.....	7
Topografi och fornlämningsmiljö.....	7
Syfte och metod.....	8
Resultat.....	8
Referenser.....	9
Administrativa uppgifter	10
Bilaga 1. Objektbeskrivningar.....	11
Bilaga 2. Kartor med UO och objekt markerade, skala 1:10 000.....	13

Sammanfattning

Stockholms läns museum har efter ett beslut av Länsstyrelsen i Stockholms län utfört en arkeologisk utredning av ett område längs med Roslagsbanan, sträckan Rydbo station – Åkers-Runö station i Österåkers kommun. Orsaken till utredningen var en av AB Stockholms lokaltrafik (SL) planerad utbyggnad av sträckan till dubbelspår. Utredningen utfördes under två dagar i juni 2010. Uppdragsgivare var SL.

Utredningen har innefattat översiktliga arkiv- och kartstudier, specialinventering samt utredningsgrävning av en tidigare registrerad osäker fornlämning (Österåker 16:1) samt fem platser som bedömdes som lämpliga lägen för stenålderslokaler (objekt 6 – 10). Inga av objekten utgjorde fornlämning.

Vid kartstudierna noterades att ett båtmanstorp varit beläget inom utredningsområdet vid mitten av 1700-talet. Platsen för torpet (objekt 3) ligger idag inklämd mellan Roslagsbanan och Svinningevägen och är starkt beskuren av dessa. Inga lämningar efter torpet kvarliggjer. Objektet utgör inte fast fornlämning.

Vid specialinventeringen framkom ytterligare fem objekt i form av husgrunder från historisk tid (objekt 1 och 10), en vägbank (objekt 2) samt två gränsmärken i form av enkla resta stenar (objekt 4 och 11). Inga av de påträffade objekten utgör fast fornlämning.

Bakgrund

AB Stockholms Lokaltrafik planerar dubbelspår för Roslagsbanan, sträckan Rydbo – Åkers-Runö i Österåkers kommun, samt en infartsparkering vid Åkers-Runö station. Länsstyrelsen i Stockholms län bedömde att det fanns en risk att dittills oregistrerade fornlämningar kunde finnas inom planområdet och beslutade därför att Stockholms läns museum skulle genomföra en arkeologisk utredning av området (Lst dnr 431-10-4598).

Stockholms läns museum genomförde etapp 1 av den arkeologisk utredningen den 16 juni 2010. Etapp 2 genomfördes den 24 juni. Uppdragsgivare var AB Stockholms Lokaltrafik.

Topografi och fornlämningsmiljö

Den berörda delen av Roslagsbanan, eller Södra Roslags Kustbana som den ursprungligen kallades, mellan Roslags-Näsby och Åkersberga öppnades för trafik 1901. Banans vidare förlängning till Österskär togs i bruk 1906 (www.roslagstag.se).

Utredningsområdet (UO) är ca 5,7 km långt och sträcker sig från Rydbo station i Östra Ryds socken i väster till strax efter Åkers-Runö station i Österåkers socken i öster. Den västra delen av UO, mellan Rydbo och Täljö stationer, löper genom ett bergigt skogsområde med nivåer mellan 25 och 60 meter över havet. Berggrunden utgörs av gnejs-granit och bergryggarna utgörs till stora delar av hällmark med tallskog. Mellan bergryggarna finns smala sprickdalar

med kärr och sumpskog med gran- och blandskog. Skogsområdet rymmer relativt få kända fornlämningar i form av ensamliggande eller mindre grupper av stensättningar och rösen vilka kan dateras till bronsålder – äldsta järnålder. Inga fornlämningar är belägna inom eller i direkt anslutning till UO i denna del.

Den östra delen av UO, från Täljö station i väster, löper huvudsakligen igenom sprickdalgångar med lermarker i botten och på nivåer mellan 5 och 20 meter över havet. Roslagsbanan sträcker sig i denna del till stora delar igenom tidigare åkermark till Täljö och Husby byar. På impediment i den forna åkermarken finns flera gravar och gravfält från järnåldern registrerade (t.ex. Österåker 17:1, 27:1-3, 29:1, 30:1-2). Vid Gottsunda strax norr om Täljö finns även en fornborg (Österåker 21:1). Inom och i direkt anslutning till UO finns några osäkra fornlämningar registrerade (Österåker 16:1, 326:1-2).

Inom och i anslutning till utredningsområdets östra del har tidigare två arkeologiska utredningar utförts av Riksantikvarieämbetets undersökningsverksamhet UV Mitt (Sander 1989, Sander & Olausson 1989, Johansson 1990).

Syfte och metod

Utredningsområdet omfattade huvudsakligen en ca 30 meter bred sträcka längs den södra sidan av Roslagsbanan från Rydbo station i väster till i höjd med Näsvägen strax öster om Åkers-Runö station i öster. På två platser längs sträckan, där kurvvrätningar planeras, var utredningsområdet upp till 150 meter brett.

Syftet med utredningen var att fastställa om tidigare ej kända fornlämningar fanns inom UO samt att utreda fornlämningsstatusen för de lämningar inom sträckan som var registrerade som osäkra.

Utredningen genomfördes i två etapper. Etapp 1 innefattade en översiktlig kart- och arkivstudie, specialinventering samt provundersökning av en tidigare registrerad lämning med oklar fornlämningsstatus (Österåker 16:1). Efter etapp 1 genomfördes en avstämning av resultaten med länsstyrelsen och uppdragsgivaren. Etapp 2 innefattade provgruppsgrävning på fem platser som vid specialinventeringen bedömdes som lämpliga lägen för stenåldersboplatser.

Påträffade objekt och provgröpar mättes in med GPS. Provgroparna grävdes för hand med fyllhacka.

Resultat

I samband med utredningens etapp 1 provundersöktes lämningen Österåker 16:1 vilken var registrerad som ett område med åtta stensättningsliknande förhöjningar, sannolikt naturbildningar. Vid inventeringen kunde endast enstaka förhöjningar iakttas på platsen. Dessa var oregelbundna och ca 2 - 4 meter i diameter och 0,1 – 0,2 meter höga. Två av de tydligaste förhöjningarna provgrävdes och visade sig vara naturbildningar. Lämningen utgör *inte* fast fornlämning.

I utredningsområdets östra ände fanns en stensättningliknande lämning registrerad (Österåker 326:2), men denna hade vid inventeringstillfället tagits bort i samband med att en ny järnvägsbro håller på att byggas över Näs vägen. Lämningen hade dock provgrävts redan i samband med en tidigare arkeologisk utredning (Sander & Olausson 1989) varvid det konstaterades att det rörde sig om ett sentida odlings- eller röjningsröse. Det samma gäller för den stensättningsliknande lämningen Österåker 326:1 som är belägen strax söder om utredningsområdet. Lämningarna utgör *inte* fasta fornlämningar.

Vid utredningen framkom fem tidigare oregistrerade objekt inom utredningsområdet i form av husgrunder (obj 1 och 10), en färdväg (obj 2), platsen för ett båtmanstorp (objekt 3) samt två gränsmärken (obj 4 och 11). Objekten utgör *inte* fasta fornlämningar.

Utöver ovanstående objekt påträffades också fem platser som bedömdes som lämpliga lägen för stenåldersboplatser (objekt 6 – 10), vilka utredningsgrävdes vid utredningens etapp 2. Inom boplatslägena grävdes ett antal 0,4 – 0,6 meter stora och 0,1 – 0,4 meter djupa provgropar med fyllhacka i syfte att klargöra om tidstypiska fynd, främst i form av slagen och bearbetad kvarts, förekom inom ytorna. Inga fynd eller anläggningar påträffades inom någon av de utpekade objekten. Objekten utgör *inte* fornlämningar.

Referenser

Sander, B. 1989 *Roslagens företagspark, Åkers-Runö, Österåkers socken, Uppland*. Rapport. Riksantikvarieämbetet, Byrån för Arkeologiska undersökningar, UV Mitt.

Sander, B. & Olausson, M. 1989 *Roslagens företagspark, Åkers-Runö, Husby vid Svinningsvägen, Österåkers socken, Uppland*. Rapport. Riksantikvarieämbetet, Byrån för arkeologiska undersökningar, UV Mitt.

Johansson, Å. 1990 *Uppland, Österåkers socken, Täljö – Gottsunda. Arkeologisk utredning 1990*. Rapport. Riksantikvarieämbetet, Byrån för arkeologiska undersökningar, UV Mitt.

Arkiv

Fornminnesregistret, FMIS

Lantmäteristyrelsens arkiv

Österåkers socken, Husby nr 1-5, akt A129-22:2 Storskifte 1757

Rikets allmänna karverks arkiv

Häradsekonomiska kartan 1901-06, blad Rydboholm J112-75-10

Övriga kartor

Ekonomiska kartan 1981, blad 10I 9h Täljö

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens beslut, dnr: 431-10-4598
Stockholms läns museum, dnr: 2010:078
Landskap: Uppland
Kommun: Österåker
Socken: Östra Ryd, Österåker
Fastighet: Rydboholm, Täljö, Husby
Ekonomiska kartans blad: 10I 9h Täljö
Fornlämning:
Typ av undersökning: Särskild arkeologisk utredning
Orsak till undersökningen: Järnvägsutbyggnad
Uppdragsgivare: AB Stockholm Lokaltrafik
Undersökningsperiod: 16 resp. 24 juni 2010
Projektgrupp: Kjell Andersson, Lars Andersson
Arkivmaterial: Förvaras på Stockholms läns museum
Fynd: Inga fynd påträffades

Bilaga 1 Objektbeskrivningar

Objekt 1. Husgrund, historisk tid

Husgrund i form av en närmast intakt cementkällare. Källaren är belägen i en nordsluttning av en berg- och moränhöjd. Norr om källaren och från dess ingång leder en väg mot östsydöst. Vägen är ca 50 meter lång och ca 2 meter bred och löper längs höjdens fot. Längs dess västra del finns en ca 7 meter lång stödmur av 0,4 – 0,7 meter stora stenar. Vägen är övertorvad och beväxt med enstaka sly. Lämningarna utgör *inte* fast fornlämning.

Objekt 2. Färdväg

Färdväg i form av en vägbank, ca 75 meter lång (NÖ-SV), 3 – 4 meter bred och 0,2 - 0,3 meter hög. Vägen är övertorvad och beväxt med enstaka sly. Vägens östra ände skärs av en yngre grusbelagd infartsväg till fastigheten Hemmet vilken även den numera är övergiven. Vägbankens västra ände slutar vid/på en mindre åssträckning (NV-SÖ) som löper längs med åkermark i väster. Vägbanken utgör sannolikt rester av en sentida brukningsväg. Cirka 5 meter SÖ om vägbankens östra ände ligger två grindstolpar av granit i skogskanten. Grindstolparna är ca 2 meter långa och ca 0,5 x 0,5 meter tjocka vid foten. Lämningarna utgör *inte* fast fornlämning.

Objekt 3. Lägenhetsbebyggelse, plats för

Enligt en storskifteskarta över Husby från 1757 (A129-22:2) fanns en båtmansstuga på platsen som nu ligger inklämd mellan järnvägen och Svinningevägen och är starkt beskuren av dessa. Området utgörs av en låg, delvis övertorvad, bergklack vilket tidigare har varit omgivet av åkermark. På bergets sydvästra del finns tegelfragment, men inga lämningar i övrigt. Objektet utgör *inte* fast fornlämning.

Objekt 4. Gränsmärke

Gränsmärke i form av rest sten, ca 0,5 meter hög och ca 0,4 x 0,4 meter tjock vid foten, avsmalnande mot toppen. Gränsmärket står i gränsen mellan Roslagsbanans banområde och ägan söder därom. I utredningsområdets östra del finns flera gränsmärken längs med banområdet. Dessa utgörs av cementplintar på ca 50 meters avstånd från varandra. I västra delen, från Rydbo station och en bit österut finns ytterligare gränsmärken i form av små naturstenar som travats två-tre stycken på varandra på ungefär samma avstånd. Varken cementplintarna eller de mindre gränsmärkena har mätts in. Se även objekt 11. Gränsmärkena utgör *inte* fasta fornlämningar.

Objekt 5. Boplatsläge

Boplatsläge, ca 30 x 30 meter, bestående av avsats i en sydöstsluttning med berg i väster. Belägen ca 40 meter över havet. Inom ytan grävdes 9 stycken 0,4 – 0,6 meter stora och 0,1 – 0,3 meter djupa provgropar med fyllhacka. Inga fynd eller anläggningar framkom. Objektet utgör *inte* fornlämning.

Objekt 6. Boplatsläge

Boplatsläge, ca 30 x 10 – 15 meter (N-S), bestående av en sydsluttning med morän i ett skyddat läge med berg i väster. I områdets sydöstra del är en grustäkt. Belägen ca 35 – 40 meter över havet. Inom ytan grävdes 6 stycken 0,4

– 0,6 meter stora och 0,2– 0,3 meter djupa provgropar med fyllhacka. Inga fynd eller anläggningar framkom. Objektet utgör *inte* fornlämning.

Objekt 7. Boplatsläge

Boplatsläge, ca 20 x 10 – 15 meter (NNV-SSÖ), bestående av en avsats med berg i N-NÖ i en sydvästslutning. Beläget ca 40 meter över havet. Inom ytan grävdes 8 stycken 0,5 – 0,6 meter stora och 0,1 – 0,3 meter djupa provgropar med fyllhacka. Inga fynd eller anläggningar framkom. Objektet utgör *inte* fornlämning.

Objekt 8. Boplatsläge

Boplatsläge, ca 15 x 10 meter (V-Ö), bestående av en realtvt blockfri yta på sydöstra delen av bergkrön med annars relativt blockrik morän. Belägen ca 50 meter över havet. Inom ytan grävdes 4 stycken 0,5 – 0,6 meter stora och 0,2 – 0,3 meter djupa provgropar med fyllhacka. Inga fynd eller anläggningar framkom. Objektet utgör *inte* fornlämning.

Objekt 9. Boplatsläge

Boplatsläge, ca 30 x 10 meter (NNV-SSÖ), bestående av en sydslutning med morän i sadelläge med berg i V och Ö. Beläget ca 35 – 40 meter över havet. Inom ytan grävdes 10 stycken 0,5 – 0,5 meter stora och 0,2 – 0,4 meter djupa provgropar med fyllhacka. Inga fynd eller anläggningar framkom. Objektet utgör *inte* fornlämning.

Objekt 10. Husgrund, historisk tid

Lämningar efter en banvaktstuga bestående av minst en husgrund. Husgrunden är delvis överlagrad av dumpmassor. Banvaktstugan finns utmärkt första gången på häradsökonomiska kartan från 1901-06 och en byggnad fanns ännu kvar på platsen då den nya ekonomiska kartan i skala 1:10 000 upprättades 1981. Lämningarna utgör *inte* fast fornlämning.

Objekt 11 Gränsmärke

Gränsmärke i form av rest sten, ca 1,6 meter hög och ca 0,5 x 0,3 meter tjock (V-Ö), avsmalnande mot toppen. Stenen är av granit och har flera borrhåll i de södra, västra och norra sidorna. Gränsmärket står i gränsen mellan Roslagsbanans banområde och ägan söder därom (se vidare objekt 4). Gränsmärket utgör *inte* fast fornlämning.

